

**МАСОВА ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ДОБИ
РЕСТАВРАЦІЇ КАПІТАЛІЗМУ**

Масова політична культура (далі у тексті – МПК) у загальноприйнятому розумінні є специфічним видом політкультури, що виокремлюється у форматі розрізнення політичної культури “мас” та політичної культури “еліт”. Проблематика МПК сучасного українства набуває важливого та актуального значення, по-перше, від її стану принципово залежатиме підтримка народом обраного правлячою елітою напрямку розвитку країни. По-друге, саме характерні якості МПК дозволяють крупному капіталу та його бюрократії усталено панувати шляхом поперемінного передавання влади через вибори від одного свого угруповання до іншого, створюючи таким чином ілюзію демократії та народовладдя. По-третє, все більша частина політикуму та наукової спільноти усвідомлює як визначальний вплив політкультури на результати, яких сягає країна. Нарешті, по-четверте, у багатьох людей викликає глибоке занепокоєння динаміка нашої МПК, коли позбавлення старих негативних властивостей супроводжується виникненням та посиленням нових хибних якостей.

Питання сучасної МПК вже отримали певне висвітлення у науковій літературі. Так, зокрема, до неї зверталися у своїх монографіях Е. Баталов, М. Головатий, Б. Кухта, Г. Почепцов, М. Сенченко. На рівні статей вони теж не залишилися поза увагою вітчизняних дослідників [1], серед яких особливо варто відмітити аналіз динаміки показників сучасної української МПК у статтях Л. Шангіної [2; 3]. Таким чином було досить цікаво розроблено або окреслено окремі, в першу чергу соціологічні та культурологічні, аспекти МПК. У той же час, як уявляється, проблематика української МПК сьогодення багато в чому ще не висвітлена і зокрема в руслі узагальнюючого політологічного підходу. Отже, мета запропонованої статті – надати системне, синтезуюче розуміння МПК сучасного українського суспільства. В якості гіпотези висувається думка, що основні властивості сучасної української МПК є природним наслідком здійснення антисоціалістичної за характером буржуазної революції на ґрунті регіональних розбіжностей.

Міркується, що почати необхідно із визначення характеру нашого сучасного суспільства, вихідного пункту його трансформації та динаміки подальшого розвитку. Найчастіше сучасне українське суспільство ідентифікують як “перехідне”, “трансформаційне”,

“транзитивне”, “модернізаційне”, навіть “перевідне”, що рухається, починаючи із моменту сягання незалежності, шляхом “демократизації” або “плюралізації” до західного взірця стилю життя та свободи [4]. При цьому в масовій свідомості створюється уявлення про відсутність альтернативних варіантів розвитку, а відправною точкою прокладеного маршруту, за неофіційною згодою політиків та науковців, вважається “радянський тоталітаризм”. Але стосовно цієї схеми виникають певні сумніви. Почати варто із уточнення вихідного рубежу руху. Щодо концепції тоталітаризму існують різні погляди і, як наслідок, на рубежі ХХІ ст. спостерігається криза канонічної теорії тоталітаризму. Втім, у цілому, одним із взірців тоталітаризму прихильники цієї концепції найчастіше вважають Радянський Союз за часів сталінізму (фашистська Німеччина та інші його різновиди знаходяться поза межами нашого аналізу). Але, приблизно, з середини 50-х рр. поступово відбулася еволюція політичного режиму в СРСР у бік послабленого авторитаризму другої половини 80-х років. Зокрема, цю еволюцію відмічає З. Бжезинський у книзі “Великий провал”, у той же час наполягаючи, що остаточного перетворення комуністичного тоталітаризму в комуністичний авторитаризм не відбулося. І все ж таки, на наш погляд, між СРСР початку 90-х років, тобто напередодні проголошення незалежності країн СНД та усунення КПРС від влади, і реаліями початкових радянських десятиріч існувала суттєва розбіжність, ігнорування якої не дозволило іноземним політологам ані заздалегідь спрогнозувати кінець існування СРСР, ані своєчасно розпізнати початок розпаду його політичної системи.

Руйнація СРСР та всевладдя КПРС відбулися не раптово, а внаслідок визрівання протягом декількох років необхідних передумов та внутрішніх рушійних сил цих подій, і в першу чергу, завдяки посиленню антикомуністичних орієнтацій у МПК радянського суспільства та ідеологічному переродженню впливової частини його комуністичної еліти (крім того, треба також додати негативний зовнішній чинник – тривалі підривні дії проти Радянського Союзу тих, хто убачаючи у ньому загрозу власним гегемоністським зазіханням, називав його “імперією зла”). Цей руйнівний для комуністичного режиму період було розпочато у другій половині 80-х років проголошенням “перебудови” радянського суспільства та створення у ньому “соціалізму із людським обличчям”. Закінчився він на початку 90-х знищенням в умовах послабленого авторитаризму монополії КПРС на владу, виникненням поки що тонкого прошарку власників початкового капіталу та обмеженим плюралізмом у духовному житті.

Таким чином, за сутністю, це був ліберально-демократичний етап буржуазної революції як докорінної зміни суспільно-економічного устрою. Специфіка цього етапу полягає у тому, що він відбувся ще у межах СРСР, але належатиме новій Україні, і не враховувати його як початковий відрізок “трансформації”, це, в першу чергу, неповага до зусиль та самовідданості багатьох і багатьох антикомуністично, націоналістично або ліберально налаштованих українців. Парадоксально, але повалення комуністичної влади відбулося практично за більшовицькою теорією революції: “верхи”, невміло переконуючи маси у тому, що “так далі жити не можна”, втратили контроль над суспільством, “низи” позбулися довіри до комуністичного керівництва та рішуче відмовилися “жити по-старому”, а серпневі (1991 р.) події остаточно перетворили ситуацію на вибухову. Розпочата у другій половині 80-х років революція була буржуазною незалежно від того, що внутрішня буржуазія не була її гегемоном. Історії відомі аналогічні випадки: російська революція 1905-1907 рр. теж була буржуазною, хоча найбільш послідовною та рішучою її силою був пролетаріат. Демократичним шляхом вирішальну роль у політичній верхівці нашого суспільства вже на початку 90-х отримали партії, рухи, кланово-бюрократичні угруповання та націоналістично налаштовані кола інтелігенції, кінцевою метою яких була прихована “модернізаційною” риторикою заміна державного соціалізму на капіталізм взірця розвинутих країн Заходу. Якщо на старті суспільно-економічних змін простежувався намір горбачовсько-яковлевської верхівки СРСР підвищити ефективність соціалістичної системи привнесенням у неї елементів капіталізму (як це відбувається зараз у КНР), то на фініші 1991 року про соціалізм найчастіше згадували лише у вигляді залякуючих стереотипів. Як правило, у цьому простежувався інтерес тих, хто намагався дискредитувати саму ідею соціалізму як таку, що протистоїть всевладдю капіталу. Революція набула антисоціалістичного характеру, а сучасне українське суспільство стали називати неозначено-якісними категоріями: “перехідне”, “трансформаційне”, “транзитивне”, “модернізаційне”, “перевідне” тощо, тобто більш незрозумілими та безпечними для політичної свідомості мас, а економічну ринкову систему, до якої рушаємо, некоректно ототожнювати у МПК із політичною системою ліберальної демократії. Відвертіше до розкриття змісту того, що відбувається в Україні, підходять А. Аслунд, який пише про “розбудову капіталізму” у пострадянських країнах [5], Г. Башнянин, П. Лазур та В. Медведєв, які констатують, “що після невдалої спроби побудувати соціалізм Україна стала на шлях реставрації капіталізму”

і розкривають сутність тих явищ, що мають місце, через первисне нагромадження капіталу – відокремлення безпосередніх виробників від засобів виробництва, перетворення їх у масу найманих робітників та безробітних, зосередження відібраних у трудящих загальнонародних/державних засобів виробництва “в руках небагатьох членів суспільства” [6]. У МПК цей процес було маніпулятивно індоктриновано як “роздержавлення”.

Отже, Україна сягнула незалежності, почала будівництво самостійної державності та реставрації капіталізму в 1991 р. на ґрунті переростання ліберально-демократичного етапу буржуазної революції у національно-демократичний. Саме цей рубіж і приймається сьогодні багатьма відправним у розвитку сучасного українського суспільства, хоча, як бачимо, “трансформація” його, в тому числі МПК, почалася декількома роками раніше. Логічно постає досить цікаве питання щодо МПК останніх років існування радянського суспільства. Цікаве тому, що комуністичні ідеологи взагалі відмовлялися визнавати існування МПК в умовах соціалізму. На їх думку, поділ політкультури на масову та елітарну притаманний виключно буржуазному ладу, в той час як у соціалістичному світі, мовляв, виникла цілісна народна політична культура, соціалістична за змістом і національна за формою [7]. Є підстави вважати, що означене ствердження страждає на ідеалізацію соціалістичного ладу, оскільки, на наш погляд, політична система соціалізму теж включає специфічну масову і елітарну політкультуру. Визначальною ознакою цього соціалістичного тандему є відсутність внутрішнього антагонізму, характерного для політкультури капіталізму аб ова: через протилежні позиції пануючої (переважно, експлуаторської) еліти та мас стосовно засобів виробництва, шляхів та масштабів збагачення, ролі у суспільстві. Неантагоністичність соцполіткультури обумовлена подібним, хоч і не тотожним, відношенням до засобів виробництва практично усіх верств населення, засудженням гонитви за збагаченням, спільними мріями про майбутнє суспільство рівності, свободу від експлуатації, добробут та щастя трудящих, героїзацією самовідданої праці “простих людей” – робітників, селян та інтелігенції на користь держави, моноідеологією, колективізмом, жорсткою боротьбою із публічними порушеннями аскетизованної моралі та з проявами розпущеності у мистецтві. Але відсутність антагонізму “у принципі” не спростовує існування різних складових політкультури соціалізму, в тому числі елітарної та масової, а також можливості виникнення між ними суперечностей, які за певних умов у змозі тимчасово набувати антагоністичного характеру. Елітарна та

масова політкультури соціалістичного суспільства розрізняються/розрізнялися головним чином на ґрунті неоднакової питомої ваги та співвідношення у їх складі сталих елементів науково-теоретичного та побутово-психологічного рівнів політичної свідомості. У першу чергу мається на увазі перевага за обсягом у МПК радянських громадян частки спрощених побутово-психологічних, оціночних компонентів: орієнтацій відносно влади, її інститутів та дій, думок стосовно існуючого режиму та “правил гри” у політиці, уявлень щодо поділу загалом на “своїх” – “чужих”, установок довіри правлячій еліті, орієнтацій щодо дієвості політичної системи та участі у її функціонуванні тощо – у порівнянні із обсягом теоретично обґрунтованої частки, що домінує в елітарній політкультурі: політичні знання, ідеологія, міфи, стереотипи тощо, підпорядковані намаганням все науково усвідомлювати, класово детермінувати та діяти виключно в межах старих та нових догм марксизму. Безпосередньо конкретне наповнення масової та елітарної політкультури соціалізму тоталітарним або авторитарним змістом суттєво залежало від історичних етапів його існування та еволюції. Характерною властивістю політкультури соціалізму було також те, що, дотримуючись міфу про іманентну, незламну єдність інтересів верхівки та мас, комуністична політеліта, на відміну від буржуазної, дбала про внесення, в тому числі примусове, політзнаць у МПК, її всебічну політизацію. При цьому відбувалося, за сутністю, заміщення більш спрощених стереотипів та орієнтацій значно складнішими утопічними конструкціями, у полоні яких неусвідомлено знаходився комуністичний істеблішмент. З іншого боку, саме природний примітивізм МПК забезпечив хибне сприйняття більшістю радянських людей як своїх власних сталінських ідей загострення класової боротьби та необхідності жорсткого терору проти т.зв. “ворогів народу”. Практичним підтвердженням думки на користь розмежування масової та елітарної політкультури за часів соціалістичного минулого та існування діалектичної суперечності між ними є, на нашу думку, втрата політичною верхівкою СРСР через неусвідомлення реального стану суспільства на рубежі 90-х років підтримки та прихильності переважної частини населення. У відчутному конфлікті були політичні цінності еліти та мас (непохитне партійне керівництво vs незалежне самоврядування; колективістська демократія vs ліберальна демократія; побутовий аскетизм та самообмеження vs уявний добробут; рівність неможливих vs збагачення та нерівність; пріоритет державного інтересу vs пріоритет інтересів особистості; панування ідеології домінуючої партії vs

ідеологічний плюралізм; колективна відповідальність vs індивідуальна невідповідальність; свобода як необхідність vs свобода як необмеженість) а також міфів, стереотипів, навіть типових зразків поведінки. Варто зауважити, що зазначена вище суперечність (суперечності) на рубежі 90-х років вже спостерігалась навіть у політкультурі еліти, значно послаблюючи її здатність контролювати ситуацію у країні. Український вектор цього явища убачається у тому, що проголошення незалежності України та початок трансформації політичної культури її еліти, були пов'язані, зокрема, із ідеологічним “прозрінням” або “переродженням” частки колишніх партократів, що мали інтерес утриматися при владі (на кшталт Л. Кравчука) та із потрапленням у політеліту чисельних нових осіб, які тривалий час знаходилися в опозиції до комуністів (В. Чорновіл та інші).

Втім, якщо політкультура еліти (виключаючи “неухильно лівих” депутатів, нейтралізованих буржуазною більшістю за допомогою демократичних парламентських процедур) змінилася на антисоціалістичну досить швидко, МПК українства надовго залишилася дуже строкатою за ідейно-політичними орієнтаціями та у регіональному вимірі. Загалом, на початку 90-х її, міркується, можливо позначити як амбівалентну та “протестно-наївну”. Життєвий (політичний) досвід мільйонів українців як підгрунтя МПК та “здоровий глузд” як її провідний оціночний критерій свідчили й свідчать, що не все у соціалістичному житті було поганим. Те, що ідея соціалізму набула у Радянському Союзі багато у чому спотворене втілення, а історичний експеримент соціалізації життя не удався, на думку відомого українського вченого П. Толочка, не заперечує чисельних звершень соціалізму на користь трудящих, “але щодо цього наші суверенні теоретики та філософи віддають перевагу не говорити” [8]. Не завжди усвідомлюючи, що мова йде про цінності саме соціалістичного способу життя, значна частина населення прагне збереження того беззаперечного позитиву, який мала у минулому: відсутність експлуатації та крайнощів соціально-майнового розшарування, перешкода комерціалізації культури та зведенню її до рівня примітивних інстинктів, висока соціальна захищеність, повна зайнятість/відсутність безробіття, безкоштовна освіта та охорона здоров'я, майже безкоштовне житло та комунальні послуги, мізерність кримінальних проявів, шана простої людини праці тощо. Водночас це поєдналося із успадкованим від ліберально-демократичного етапу бажанням позбавитися примусового одностовності, дефіциту багатьох споживчих товарів, панування остаточно скомпрометуваної себе у серпні 1991 р. партійно-

номенклатурної верхівки, всілякої регламентації життя (на кшталт антиалкогольної кампанії, андропівського полювання на відвідувачів денних кіносеансів, примусової участі у мітингах та зустрічах з політичними діячами).

Переростання ліберально-демократичного етапу буржуазної антисоціалістичної революції у національно-демократичний супроводжувалося всіляким маніпулюванням політичною свідомістю мас за допомогою статистичних показників щодо провідного місця України в європейському виробництві вугілля, зерна, металу, цукру, олії тощо. Українську громадськість наполегливо переконували у тому, що країна матиме все необхідне для заможного життя кожного громадянина, якщо якомога далі відійде від Росії та припинить “годувати Москву”. Громадська думка, як завжди, чула лише те, що відповідало бажанням мас жити краще: казковим очікуванням економічного дива та лестивим навіюванням щодо вирішального внеску українців – аріїв у розвиток світової цивілізації. Короткий Оксфордський політичний словник пише, що “демократію як описовий термін можна вважати за синонім урядування більшості” [9], а остання у нас (як, мабуть, і в усьому світі) складається з людей, які добре розбираючись у справах за фахом, недостатньо обізнані у спеціальних питаннях за його межами. У МПК українців бракувало знань щодо тонкощів закінченого виробничого циклу, взаємозалежності галузей цілісної господарської системи Радянського Союзу, механізму отримання комплектуючих та енергоресурсів у процесі міжреспубліканської кооперації, щодо обміну та взаємопостачання харчових і промислових товарів, щодо питань конкурентоспроможності та виходу на поділений світовий ринок, щодо проблем превалювання в Україні енергоміських галузей та надмірної долі енерговитрат у структурі собівартості вітчизняних товарів тощо. Показником стану МПК початку 90-х може бути наступний приклад. Якщо навесні 1991 р. переважна більшість мешканців України висловила на референдумі за збереження оновленого СРСР, то наприкінці того ж самого року – за його руйнацію шляхом відокремлення. Неспроможність масової свідомості адекватно прогнозувати, передбачати та теоретично розуміти суспільні явища дозволила певним політичним силам “демократично” здійснити замість розумного політичного розлучення колишніх членів багатонаціональної спільноти СРСР – руйнівний розрив, після якого економіка країни опинилася на рівні нижчому, ніж після фашистської окупації. Характерною властивістю громадської думки, що виникає на ґрунті низькоякісної МПК, є її коливання від одних

крайнощів до інших, від ейфорії – до розчарування. Занепад економіки, закриття тисяч підприємств, відсутність роботи, зарплати та засобів до існування стали причиною зубожіння та смерті мільйонів простих громадян. Серед десяти мільйонів жінок та дівчат країн СНД, що поїхали торгувати собою в інші країни, – мільйони українок найкращого віку. У МПК небезпідставно склалася установка, що будь-яка політична подія, не виключаючи проголошення незалежності України, виправдана та має сенс лише тоді, коли змінює життя народу на краще, але є хибною, коли погіршує його, тим більше в тому разі, якщо спричиняє смерть та горе масі людей. Як наслідок, в українській МПК посилюються негативні орієнтації щодо української незалежності. Якщо у грудні 1991 року державну незалежність України підтримали 90 % учасників референдуму, то у липні 2006 року за неї проголосували би в середньому лише 59 % [3], з більшою підтримкою у західних та центральних регіонах і меншою – у східних та південних. У цілому джерело негараздів українського сьогодення у МПК Сходу та Півдня найчастіше пов'язано із непрямими наслідками стрибка у незалежність через розрив та руйнацію, Заходу та Центру – із прорахунками влади, некомпетентністю та помилками державних діячів. В окремому сегменті МПК, на її вищих (за ступенем наближення до науково-теоретичного рівня) щаблях міститься негативна орієнтація щодо обраної стратегії розвитку країни в цілому, переконання, що переважна більшість негараздів українського сьогодення – це закономірні прояви внутрішньої сутності капіталізму. Як свідчать дані Київського міжнародного інституту соціології, із тезою “тільки капіталістичний шлях розвитку здатен врятувати нашу країну” в 1991 році погодилося 28 % респондентів, не погодилося – 34 %. У 2006 році згодних залишилося 17 %, незгодних стало 47 % [3]. Якщо у регіональному плані, то в 91-му прихильники капіталізму переважали лише на Заході країни: 34 % за нього, 24 % – проти, тоді як у 2006-му усі регіони висловилися проти капіталістичного шляху “врятування”: помітніше за інших – Південь (за капіталізм – 17 %, проти – 55 %), менше за усіх, але так само переважно проти – Захід (за – 22 %, проти – 34 %) [3].

Якщо реалізація цілей національно-демократичного етапу сучасної української буржуазної революції була підсумково зафіксована у Конституції України в 1996 році, то виконання завдань безпосередньої “розбудови капіталізму” буде тривати ще довго. Кінцевим результатом цього етапу, як уявляється, буде остаточне створення нових суспільно-економічних структур та відносин не

лише через суб'єктивне сприйняття цінностей та норм капіталізму, але й у значенні надійності його подальшого функціонування і розвитку на власній основі. Таким чином суспільство сягатиме, умовно кажучи, “консолідованого капіталізму” з його “консолідованою демократією”. Відповідно постійно і у все більших масштабах відтворюється зараз та відтворюватиметься надалі ринкова МПК буржуазного суспільства. Її якісні характеристики добре відомі з часів, коли до вивчення капіталізму ставилися більш критично, а не апологетично. Це – сприйняття у МПК політичних проблем і процесів крізь призму ринкових відносин купівлі – продажу (політичний ринок, політичний маркетинг і т.ін.), політики – як різновиду бізнесу, законотворчості – як різновиду торгової операції, патріотизму – як джерела вигоди, політичних рішень – як конкурентної боротьби тощо [10]. Додамо ілюзію регулярної участі всього громадянства в політичному житті, панування шаблонних цінностей, низькоякісних стереотипів, неприхований культ грошей, індивідуалізм та егоцентризм, рекламне нав'язування культу божків мас та супергероїв (на кшталт зірок шоу-бізнесу, фюрерів, бондів тощо), зведення високої культури до посереднього рівня загалу, підтримка тваринних, примітивних інстинктів, нерозвинутих смаків, міфологізація історії, бездумна абсолютизація національних традицій та звичаїв, конформізм та навіювання [11]. Тому цілком зрозуміла занепокоєність багатьох дослідників та інтелігентів все більш помітною деградацією та занепадом вітчизняної комерціалізованої маскультури взагалі, та ринкової МПК зокрема [1]. Але ця МПК нездатна, залишаючись капіталістичною, бути іншою, орієнтованою на справжній гуманізм, взаємодопомогу людей, співчуття до слабого та програвшого у життєвих баталіях, на колективізм, преференцію моральних цінностей (у т.ч. релігійних), критичне ставлення до політичних навіювань, адекватне пізнання сутності суспільних відносин, поглиблене розуміння буржуазної демократії як системи панування меншості, яка час від часу обирається масами на конкурентній основі за підтримкою великих грошей тощо. Вважаємо, що варто уникати оцінок МПК капіталізму, яка стає все впливовішою у нашому суспільстві, у термінах “погана”, “дебільна”, “хижацька” тощо, оскільки вона є такою, якою має бути, щоб забезпечити панування верхівки буржуазного суспільства, гарантованого роззброїти свідомість мас та відвернути їх від боротьби проти засилля капіталу.

Хибні риси МПК капіталізму об'єктивно не подобаються багатьом громадянам із розвинутою свідомістю, підштовхуючи їх до рятівної

ілюзії, що в нашій країні буде створено не такий “відсталий” та “нецивілізований” капіталізм, а відразу ж суспільство за взірцем найкращих країн Заходу, які, вважається, із переходом до постіндустріальної стадії розвитку вийшли за межі канонічного капіталізму. Ілюзорність цієї думки убачається, по-перше, у тому, що вона ґрунтується не на реальному розумінні реалій, а на іміджі західних суспільств, створеному засобами соціальної та політичної пропаганди у розрахунку на зовнішнього споживача. Про те, що не усе так “взірцево” на Заході, свідчать вибухи незадоволення громадян цих країн всевладдям капіталу (наприклад, Франція – 2007) та твори серйозних західних майстрів кіно. Але наша МПК переважно сприймає західний стиль життя через мильні серіали, соціальну кінопропаганду та короткотермінові туристичні спостереження. На фоні абсолютного зубожіння наших громадян т. зв. відносно зубожіння трудящих у країнах Заходу уявляється райським добробутом. По-друге, значна частина держав світу вже давно рухається шляхом капіталізму і так само як ми, намагається досягти добробуту лідерів. Але оманлива мрія людей кожної країни, що саме їм пощастить жити “як кращі”, нереалізуєма у принципі, оскільки планета просто фізично не здатна забезпечити усім її мешканцям подібні високі життєві стандарти – не вистачить ресурсів. А держави “золотого мільярду” здійснили та підтримують такий розподіл світових ресурсів, що розрив у багатстві між ними та іншими країнами неухильно збільшується. По-третє, як зазначає відомий український економіст А. Гальчинський, західна економіка – це економіка постіндустріального суспільства, тому наша країна з її напівзруйнованою індустріальною економікою не тільки дуже далека від подібної моделі ринкової економіки, але й “поки що не має реальних передумов її практичного засвоєння” [12]. Таким чином, обрана правлячою верхівкою стратегія розвитку відкинула нашу країну до держав “периферійного капіталізму”, а стратегічна перспектива “демократичних реформ, яким, за ствердженням владоспроможців, нема альтернативи”, перетворює, на думку М. Сенченка, наше суспільство у “суспільство винищення” простих громадян [13]. Серед усіх складових МПК домінування забезпечуватиметься тим, які найкраще сприяють реалізації докорінних інтересів правлячого істеблїшменту. Отже, є підстави вважати, що все більш впливовою частиною вітчизняної МПК є та її складова, яка відома як МПК капіталізму в його периферійному втіленні, разом із привнесенням окремих додаткових елементів, що в процесі глобалізації поширюють країни “золотого мільярду”.

На закінчення висновки. Протягом, приблизно двох десятиріч на теренах України відбувається докорінна зміна соціально-економічного устрою: буржуазна революція антисоціалістична за характером, основним змістом якої є реставрація капіталізму та генезис незалежної української держави. Її перший, ліберально-демократичний етап відбувався в межах СРСР та в умовах послаблення авторитарного комуністичного режиму. Всупереч ствердженням комуністичних ідеологів у цей час у соціалістичній політкультурі простежується поділ на елітарну та масову. Визначальною ознакою першої була перевага складних ідеолого-теоретичних компонентів політичної свідомості, другої – спрощених побутово-психологічних. Основною характеристикою МПК на цей час було поєднання позитивних орієнтацій стосовно звершень соціалізму на користь трудящих мас із негативними установками відносно всевладдя КПРС. У регіонах Західної України до цього додалися приховані радикал-націоналістичні орієнтації. Із поваленням комуністичного режиму в 1991 році почався другий – національно-демократичний етап революції, який у головному було завершено прийняттям Конституції України в 1996 р. У цей період була створена державність незалежної України та розпочато масштабні економічні реформи на користь національного крупного бізнесу (денаціоналізація засобів виробництва та первисне нагромадження капіталу). У МПК найпомітніше поширилися ілюзії щодо покращення життя за рахунок розриву з Росією, та утопії щодо поєднання позитивів соціалізму із ідеалізованими уявленнями про капіталізм. Латентні радикал-націоналістичні орієнтації перетворилися на неприховані. Одночасно вади первисного нагромадження капіталу до крайнощів спотворили життя мільйонів українців. Більшість з них не усвідомлює справжнього джерела їх життєвих потрясінь, тому переважно віднесла усі негаразди на рахунок або невдалого розлучення країн СНД, або на міжусобицю кланово-олігархічних угруповань. МПК українства стала ще більш суперечливою за змістом та дуже диференційованою регіонально. Із розв'язанням специфічних завдань двох попередніх етапів їх постійно присутній компонент – відродження капіталістичного устрою перетворився у визначальну ознаку третього етапу, головною метою якого є сягання “консолідованого капіталізму та консолідованої демократії”. МПК українського суспільства усе помітніше набуває типових якостей МПК капіталізму, забезпечуючи реалізацію докорінних інтересів правлячої верхівки, незважаючи на її “кольоровий” поділ. Тотальна влада партії за часів соціалізму поступилася місцем тотальній владі

грошей у буденному житті. Багато хто розчарувався у капіталістичному сьогоденні. Втім, прояви буржуазної МПК у нашому суспільстві неухильно збільшуються, але її певна цілепідпорядкована цілісність в Україні підринається рештками соціалістичної МПК та суттєвою регіональною розбіжністю. МПК сучасного українського суспільства – це дзеркало, яке відбиває капіталістичну реальність. Отже, коли вади відображення не до вподоби, нагадаємо – “нема чого на дзеркало нарікати, якщо...”.

1. Вишневецкий Д. Маргиналы и культура: как “гопники” стали большинством // 2000. – 2006. – № 39; Гершкович О. Преодолима ли маргинальность культуры // 2000. – 2006. – № 43; Гришина Т. Сердючка одолела Канта // 2000. – 2007. – № 6; Дмитренко М. Особливості сучасної української політичної культури: проблема визначення // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5; Забужко О. На порозі гуманитарної катастрофи // Зеркало недели. – 2005. – № 47; Репа А. Мода на глобалізацію // Зеркало недели. – 2007. – № 4; Синицин С. Национализм и мрак // 2000. – 2006. – № 44; Турчак А. “Демократизация” наоборот: в Украине наступает диктатура безвкусыя // 2000. – 2007. – № 14. 2. Шангина Л. 15 лет спустя: страна та же, люди те же, вот только... // Зеркало недели. – 2006. – № 46. 3. Шангина Л. О стране, государстве и гражданах в переходном возрасте // Зеркало недели. – 2006. – № 31. 4. Курилло В.Е. Щодо